IC 57417

ISBN 978-86-7630-276-5

• PRAVNI KAPACITET SRBIJE ZA EVROPSKE INTEGRACIJE 5 •

PRAVNI FAKULTET
UNIVERZITETA U BEOGRADU

PRAVNI KAPACITET SRBIJE ZA EVROPSKE INTEGRACIJE 5

PRIREDIO
PROF. DR STEVAN LILIĆ

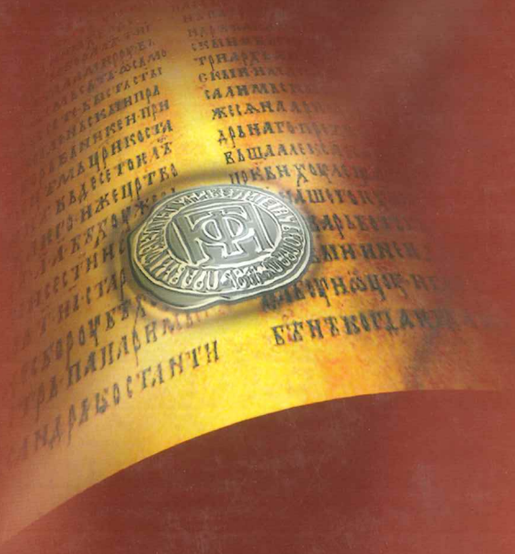

BEOGRAD
2010

II 57417

PRAVNI KAPACITET SRBIJE ZA EVROPSKE INTEGRACIJE

Zbornik radova
Knjiga V

Priredio prof. dr Stevan Lilić

Izdavač
Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
Centar za izdavaštvo i informisanje

Za izdavača
prof. dr Mirko Vasiljević, dekan

Urednik
prof. dr Dragan M. Mitrović

Zbornik je rezultat istraživanja u okviru realizacije projekta „Pravni kapacitet Srbije za evropske integracije" Pravnog fakulteta u Beogradu, koji podržava Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije (951-03-516/2006-01/149040D).

© Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010.

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom – elektronskim, mehaničkim, kopiranjem, snimanjem, ili na bilo koji drugi način bez prethodne saglasnosti autora i izdavača.

www.ius.bg.ac.rs

PRAVNI KAPACITET SRBIJE ZA EVROPSKE INTEGRACIJE

ZBORNIK RADOVA

Knjiga V

Priredio
Prof. dr Stevan Lilić

1243/2012

Beograd, 2010

LEGAL CAPACITIES OF SERBIA FOR EUROPEAN INTEGRATIONS

COLLECTION OF ARTICLES

Volume V

Editor
Prof. dr Stevan Lilić

Belgrade, 2010

SADRŽAJ

Predgovor 7
Forward 8
Vesna Besarović
Restriktivni sporazumi i zloupotreba dominantnog položaja na tržištu Republike Srbije u svetlu komunitarnog zakonodavstva 9
Stevan Lilić
Napad na privatnost – Harmonizacija zakonodavstva Srbije o zaštiti ličnih podataka sa evropskim standardima (Direktiva 95/46/EZ) 23
Marija Draškić
Usklađenost propisa Srbije sa Konvencijom Saveta Evrope o ljudskim pravima i biomedicini: pravo na samoodlučivanje deteta prilikom preduzimanja medicinskih intervencija 37
Branko A. Lubarda
Ostvarivanje i zaštita socijalnih prava 54
Dragica Vujadinović
Evropski identitet 77
Milena Polojac
Periculum i teorija rizika 93
Dejan Đurđević
Fideikomisarna supstitucija u evropskim pravnim porecima i u srpskom pravu 104
Marija Karanikić Mirić
Šta je novo u srpskom ugovornom (potrošačkom) pravu? 127
Nikola Bodiroga
Najnovije izmene i dopune parničnog zakonodavstva – kritički osvrt iz ugla evropskih standarda 147
Mirjana Drenovak Ivanović
Harmonizacija zakonodavstva Srbije sa pravnim standardima Evropske unije u oblasti upravljanja otpadom 167
Valentina Cvetković
Osvrt na teorijskopravna shvatanja Gligorija Glige Geršića 180
Marko Milenković
Sistem kontrole državne pomoći u Srbiji 191
Vladimir Mikić
O perspektivama izborne reforme u Srbiji 204

TABLE OF CONTENTS

Predgovor 7
Forward 8
Vesna Besarović
Restrictive Agreements and the Abuse of a Dominant Position on the Serbian Market Under EU Competition Rules 9
Stevan Lilić
Assult on Privacy – The Harmonisation of Serbian Legislation on Personal Data Protection with European Standards (Directive 95/46/EC) 23
Marija Draškić
The Harmonization of Domestic Law with The Convention on Human Rights and Biomedicine: A Right of The Child to Self-Determination for Medical Intervention 37
Branko A. Lubarda
Realization and Protection of Social Rights 54
Dragica Vujadinović
European Identity 77
Milena Polojac
Periculum and the Theory of Risk 93
Dejan Đurđević
Substitution Fidéicommissaire – In European Legal Systems and in Serbian Law 104
Marija Karanikić-Mirić
What Is New in Serbian (Consumer) Contract Law? 127
Nikola Bodiroga
Latest Amendments to the Litigation Procedure Act – Critical Appraisal (European Standards) 147
Mirjana Drenovak Ivanović
Harmonisation of Serbian Legislation with Standards of the Europian Union in Waste Managment 167
Valentina Cvetković
A Review of Theoretical and Legal Concepts of Gligorije Gliga Geršić 180
Marko Milenković
The System of State Aid Control in Serbia 191
Vladimir Mikić
On The Perspectives of the Electoral Reform in Serbia 204

PREDGOVOR

Publikacija *Pravni kapacitet Srbije za evropske integracije – knjiga 5* predstavlja zbornik radova koji su rezultat istraživanja u okviru istoimenog petogodišnjeg projekta, čija se realizacija finansira na osnovu ugovora Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu zaključenog sa Ministarstvom nauke Srbije. Zbornik je nastao kao rezultat potrebe za ispitivanjem stepena usklađenosti različitih oblasti srpskog pravnog sistema sa pravnim standardima Evropske unije.

Nakon otpočinjanja tranzicije 2000. godine, Srbija se našla u novoj situaciji koja je zahtevala temeljnu rekonstrukciju pravnog sistema čijoj su neefikasnosti doprinosile prevaziđene koncepcije koje su dominirale devedesetih godina prošlog veka. Cilj istraživačkog rada na Projektu je da se teorijski razmotri i kritički analizira stanje u pravnom sistemu Srbije u izrazito osetljivoj fazi priključivanja naše zemlje evropskem integracijama.

Nakon perioda od deset godina tokom kojeg su vršene izmene u pozitivnom zakonodavstvu, postoji potreba da se evaluira ono što je do sada urađeno i da se ukaže na one segmente pravnog sistema čija je reforma delimično ili potpuno izostala.

Kako bi rezultati istraživanja bili dostupni široj naučnoj i stručnoj javnosti, prilozi učesnika na projektu *Pravni kapacitet Srbije za evropske integracije* predstavljeni su u ovom petom po redu Zborniku, sa ciljem da se da doprinos daljoj reformi i izgradnji pravnog sistema Srbije koji je zasnovan na evropskim vrednostima.

Redaktor

FORWARD

The publication *Legal Capacities of Serbia for European Integrations – volume 5* represents a collection of contributions resulting from research within the framework of a project of the same title financed on the basis of a contract between the Faculty of Law of the University of Belgrade and the Serbian Ministry of Science.

After the beginning of the transition in 2000, Serbia has found itself in a new situation which called for a substantial reconstruction of its legal system, whose inefficiency was supported by outdated concepts, so dominant during the 90's. The goal of the project's research is to analytically and critically debate the state of the legal system of Serbia in this particularly sensitive stage of ascension of our country in regard to European integration processes.

After a period of ten years of change in the legal system, there is need of evaluating what has been done to date, as well as indicating the areas of the legal system in which reforms have partially or totally been neglected.

In order for the results to be accessible to the academic and wider public, the contributions of the members of the *Legal Capacities of Serbia for European Integrations* project team are presented in this fifth collection with the aim of contributing to the further reform and development of the legal system of Serbia based on European values.

The Editor

Prof. dr Vesna BESAROVIĆ[*]

RESTRIKTIVNI SPORAZUMI I ZLOUPOTREBA DOMINANTNOG POLOŽAJA NA TRŽIŠTU REPUBLIKE SRBIJE U SVETLU KOMUNITARNOG ZAKONODAVSTVA

Apstrakt

Povrede prava konkurencije kojima se ograničava, narušava ili sprečava konkurencija mogu se manifestovati u obliku restriktivnih sporazuma, zloupotrebe dominantnog tržišta i koncentracije učesnika na tržištu. Restriktivni sporazumi mogu biti horizontalni ili vertikalni, kartelni sporazum, sa blok ili pojedinačnim izuzecima. Dominantan položaj učesnika na tržištu postaje zabranjen kada se zloupotrebljava nametanjem nepravičnih cena poslovanja, ostvarivanjem monopolskog profita, primenjivanjem nejednakih uslova poslovanja itd. Evropska unija, svojim propisima, podzakonskim aktima, praksom Komisije Evropske unije i Evropskog suda pravde već više od pola veka uspešno reguliše ovu oblast. Republika Srbija je jula 2009. donela novi Zakon o zaštiti konkurencije – koji su prvi efekti primene u oblasti restriktivnih sporazuma i zloupotrebe dominantnog položaja?

Ključne reči: *Restriktivni sporazumi. – Horizontalni i vertkalni sporazumi. – Zloupotreba dominantnog položaja na tržištu. – Relevantno tržište. – Komisija Evropske unije. – Sud pravde.*

Politika konkurentnosti je jedan od suštinskih elemenata stvaranja unutrašnjeg tržišta jer bez uspostavljanja sistema koji će voditi računa o tome da ne dođe do poremećaja konkurencije na unutrašnjem tržištu Evropska unija ne bi mogla da funkcioniše. U oblasti trgovine, povećanje slobode delovanja otklanjanjem formalnih ili neformalnih prepreka ne obavlja se samo putem deregulacije. Neophodno je da se uspostave i primene transparentna pravila koja će regulisati konkurenciju i dovesti do optimalne alokacije resursa. Naročito je važna veza između liberalizacije trgovine i uspostavljanja pravila o fer konkurenciji.

U komunitarnom pravu se pre svega insistira na zabrani nedozvoljenog sporazumevanja u privredi, polazeći od stava da svaki učesnik treba sam da vodi svoju poslovnu politiku. Pošto je slobodna konkurencija na tržištu vrednost komunitarnog prava, onda se normama o slobodnoj konkurenciji in-

* Dr Vesna Besarović, redovni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu. Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta *Pravni kapacitet Srbije za evropske integracije* Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu koje podržava Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Vesna Besarović, LL.M, Ph.D
Professor of Law, University of Belgrade Faculty of Law

RESTRICTIVE AGREEMENTS AND THE ABUSE OF A DOMINANT POSITION ON THE SERBIAN MARKET UNDER EU COMPETITION RULES

Summary

The primary purpose of competition law is to remedy some of situation in which the free market system breaks down, such as restictive agreements, abuse of a dominant postion and mergers of the companies on the market. Restrictive agreements could be horizontal or vertical ones, with cartel offence, with bloc exemptions and exceptions. The monopoly abuse such as higher prices, monopoly profits, predatory and exclusionary conduct, barriers to entry are regulated by EU competition rules. EU law, regulations and directives, European Commission and Court of Justice by their cases built up a strong and consistent system of free com petition on the Commun Market. Republic of Serbia contributed in 2009 with the new Law on the protection of competition and we are exploring the first experiences of the legal system in the regulation of restrictive agreements and the abuse of a dominant postion.

Key words: *Restrictive Agreements. – Horizontal and Vertical Agreements. – Abuse of a Dominant Position. – Relevant Market. – EU Court of Justice.*

*Prof. dr Stevan LILIĆ**

NAPAD NA PRIVATNOST

HARMONIZACIJA ZAKONODAVSTVA SRBIJE O ZAŠTITI LIČNIH PODATAKA SA EVROPSKIM STANDARDIMA (Direktiva 95/46/EZ)

Apstrakt

Zaštita podataka o ličnosti je jedna od oblasti društvenog života i pravne regulacije koja se najbrže razvija. Problematika zaštite podataka o ličnosti može biti okrenuta pitanjima funkcionalnog karaktera, kao što su: ograničavanje raspolaganja određenim vrstama podataka (npr. lekarski izveštaji, ocena sposobnosti); obaveza davanja informacija nedržavnih subjekata (npr. banaka, bolnica) državnim organima i organizacijama (npr. Ministarstvu finansija, Zavodu za zaštitu zdravlja i sl.); obaveštavanje građana o podacima koji se o njima prikupljaju i u koju svrhu i sl. Istovremeno, problematika zaštite podataka može biti okrenuta pitanjima organizacionog karaktera, kao što su: sastav i ovlašćenja posebnih organa (npr. „nacionalnih komisija", „poverenika", „registara") kojima je poveravano sprovođenje zakona i drugih mera o zaštiti podataka; tehnički standardi vođenja računskog centra; stručna sprema lica koja obrađuju podatke i sl. Imajući u vidu povećanu mogućnost zloupotrebe podataka o ličnosti zbog sve šire primene kompjuterizovanih informacionih sistema, u radu su analizirani evropski standardi u ovoj oblasti (posebno Direktiva 95/46/EZ i Šengenska konvencijom), a zatim je dat kritički osvrt na proces harmonizacije domaćih propisa u oblasti zaštite podataka o ličnosti sa standardima Evropske unije.

Ključne reči: *Zaštita podataka o ličnosti. – Direktiva 95/46/EZ. – Šengenska konvencija.*

1. Uvod

Od mnogih pitanja nastalih sa pojavom kompjuterske informatičke tehnologije, pravna pitanja koja proizlaze iz tzv. napada na privatnost („*assult on privacy*") i pitanja zaštite i bezbednosti podataka u kompjuterizovanim informacionim sistemima na čelu su tog pravnog izazova.[1]

* Dr Stevan Lilić, redovni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu. Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta *Pravni kapacitet Srbije za evropske integracije* Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu koje podržava Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

1 Uporedi: Stevan Lilić, Dragan Prlja, *Pravna informatika*, Pravni fakultet, Beograd, 2009.

Složenost problematike zaštite ličnih podataka neposredno se odražava i na kontroverzu povodom rasprave o (pravnoj) prirodi „privatnosti", odnosno o osnovama i načinima osiguravanja efikasne pravne zaštite od zloupotrebe ličnih podataka građana i drugih subjekata u ovim okolnostima. Pitanje zaštite ličnih podataka istovremeno je složeno i protivrečno, ne samo usled teškoća koje nastaju u vezi s konstruisanjem jedne precizne pravne definicije privatnosti, već i zbog ogromne složenosti društvenog života i pravnog sistema u savremenim uslovima. Kako se isticalo u prvim ozbiljnijim radovima iz ove oblasti: „Neprijatna istina je ta da mnogi aspekti primene informatičke tehnologije predstavljaju potencijalno ili stvarno ugrožavanje privatnosti."[2]

Pravo privatnosti i zaštita ličnih podataka postaju, teorijski i praktično, središte interesovanja pravnika u oblasti zakonodavstva, uprave i sudstva. Pravni aspekti pitanja zaštite podataka jesu suština tzv. prava privatnosti. Iako je izraz „privatnost" (*privacy*) već stotinak godina u pravnoj upotrebi, posebno u zemljama anglosaksonskog pravnog područja (npr. SAD, Velika Britanija), pitanje je „eksplodiralo" razvojem informatičke tehnologije i stvaranjem kompjuterizovanih informacionih sistema. I pored brojnih pokušaja da se utvrdi jedinstvena definicija koja se odnosi na *pravo privatnosti*, sam pojam je ostao relativno neodređen.

Jednu od ranijih definicija prava privatnosti formulisala je američka jurisprudencija krajem 19. veka kao *pravo da se bude ostavljen na miru* („right to be left alone"). Često se ističe da je, zajedno s prvim uređajima informatičke tehnologije (telefonom, telegrafom itd.), nastala i savremena koncepcija prava na privatnost (right to privacy). Ova koncepcija privatnosti izneta je još krajem 19. veka, u čuvenom radu „Pravo na privatnost" američkih sudija Semjuela Vorena (*Samuel Warren*) i Luisa Brandajsa (*Louis Brandais*).[3] Međutim, izražene su i brojne i ozbiljne kritike takve „negativne definicije" prava privatnosti: „I pored neizlečive nepreciznosti ove formulacije, ima nečeg zavodljivog u pokušaju da se privatnost izjednači s neuznemiravanjem, tj. s idejom da se bude ostavljen na miru ono što filozofi nazivaju negativnom slobodom. Izjednačavanje ovih pojmova je pogrešno i može izazvati zablude."[4]

U savremenim metodama određivanja koncepta privatnosti ističe se tzv. kontrola informacija. U tom smislu, ključno je pitanje „ko kontroliše internet".[5] Smatra se da ovakve definicije odgovaraju savremenim pozitivnim društvenim i individualnim interakcijama, jer se ne može isključiti realno „komunikaciono" okruženje u kojem se čovek danas stvarno nalazi. Iz tih razloga, savremena pravna teorija pravo privatnosti posmatra sa tzv. aktivnog stanovišta. Prednost definicija privatnosti koje polaze od kontrole informacija

2 Arthur R. Miller, *The Assault On Privacy – Computers, Data Banks and Dossiers*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1971. str. 4.

3 Samuel Warren, Louis Brandais, *The Right to be Left Alone*, Harvard Law Review, 1890. (G. L. Simons, *Privacy on the Computer Age*, str. 14).

4 Arthur Schafer, *Privacy – A Philosophical Overview, Aspects of Privacy Law*, Edited by Dale Gibson, Toronto, 1980, str. 5–7.

5 Vidi: J. Goldsmith, T. Wu, *Who Controls the Internet?*, Oxford University Press, 2007.

jeste u tome što omogućavaju da se jasno identifikuje interes koji je u pitanju (npr. pri vršenju elektronskog nadzora i praćenja). U tom smislu, „pravni interes" koji se javlja u pravu privatnosti predstavlja „interes samoodređivanja sopstvene komunikacije sa drugima" i odražava želju pojedinca i grupa da saopštavaju informacije o sebi kako nađu za shodno i kome nađu za shodno.[6]

Praktično ostvarenje prava privatnosti manifestuje se, pre svega, kao pitanje zaštite podataka u kompjuterskim informacionim sistemima. Međutim, pitanja koja problematika zaštite podataka otvara posebno u oblasti vođenja evidencija državnih organa i ovlašćenih nedržavnih subjekata veoma su različita. Tako, problematika zaštite podataka može biti okrenuta pitanjima *funkcionalnog* karaktera, kao što su: *ograničavanje raspolaganja* određenim vrstama podataka (npr. lekarski izveštaji, ocena sposobnosti); *obaveza davanja informacija* nedržavnih subjekata (npr. banaka, bolnica) državnim organima i organizacijama (npr. Ministarstvu finansija, Zavodu za zaštitu zdravlja i sl.); *obaveštavanje građana o podacima* koji se o njima prikupljaju i u koju svrhu i sl. Istovremeno, problematika zaštite podataka može biti okrenuta pitanjima *organizacionog* karaktera, kao što su: sastav i ovlašćenja posebnih organa (npr. „nacionalnih komisija", „poverenika", „registara") kojima je poveravano sprovođenje zakona i drugih mera o zaštiti podataka; tehnički standardi vođenja računskog centra; stručna sprema lica koja obrađuju podatke i sl. Osim zaštite podataka u užem (pravnom) smislu reči, veoma su značajna i pitanja obezbeđivanja podataka i integriteta kompjuterskih sistema u fizičkom, bezbednosnom smislu. Međutim, ostvarivanje bezbednosti sistema podrazumeva, između ostalog, i regulisanje i propisivanje obaveznih standarda, normativa mera koje bi primenjivali tehnički izvršioci (npr. zavodi za informatiku i kompjuterski centri), nezavisno od proizvođača računarskih sistema i programske opreme.[7] Tako, „Bezbednost kompjuterskog sistema predstavlja *kišobran* koji štiti hardverske i softverske elemente organizacije, kao i podatke i informacije koje se kompjuterom obrađuju od zloupotrebe, prevare, pronevere, sabotaže, namernog ili slučajnog oštećenja, kao i od prirodnih nepogoda."[8]

Imajući u vidu povećanu mogućnost zloupotrebe koja se može javiti zbog sve šire primene kompjuterizovanih informacionih sistema, mnoge su zemlje, naročito razvijene, pristupile donošenju odgovarajućih propisa, pre svega zakona, sa ciljem posebne i neposredne „zaštite podataka o ličnosti". Glavni razlog za to i osnovni motiv za pristupanje posebnoj zakonodavnoj regulativi svode se na neadekvatnost i neodgovarajuću primenljivost postojećih zakonskih propisa na novonastale situacije. U razvijenim zemljama, situacija tzv. relativne informacione izolovanosti pojedinca poslednjih godina se bitno promenila. Ovo je posledica izuzetnog razvoja kompjuterske tehnologije uopšte, a naročito spektakularni razvoj tehnologije za tzv. elektronsko praćenje i

6 *Isto*, str. 9.

7 Naučno stručni forum SIZIT 10 – sigurnost informacija: pretnje, rizici, mere, zakonsko-pravna regulativa, *Predlog Zakona o sigurnosti informacija* (radni materijal), Beograd, 18. jun 2010.

8 J. A. van Duyn, *The Human Factor in Computer Crime*, Los Angeles, 1985, str. 4.

nadzor ponašanja pojedinca. Broj korisnika interneta je 1988. godine iznosio 1 milion. U 2009. godini zabeleženo je 1,5 milijardi korisnika, što čini 21,9 procenata svetske populacije.[9] Prvi poseban zakon o zaštiti podataka o ličnosti donela je 1970. godine nemačka savezna država Hese. U svetu je danas na snazi veći broj zakona i međunarodnih konvencija koje regulišu materiju zaštite ličnih podataka i pravo privatnosti pojedinca. Priroda i stepen pravne zaštite podataka, u krajnjoj liniji, zavise od stepena političkog značaja koji se pridaje ličnim pravima, odnosno zaštiti privatnosti i ličnih podataka.

2. Pravni okviri zaštite podataka o ličnosti u Srbiji

2.1. Opšti osvrt

Srbija je jedna od retkih zemalja koja sve do 2008. godine nije donela poseban zakon kojim je na sistemski način pravno uređena oblast zaštite podataka o ličnosti. Međutim, situacija Srbije u ovom pogledu je „zanimljiva", imajući u vidu da je formalno dvadesetak godina na snazi bio raniji savezni zakon o zaštiti ličnih podataka, koji se nije primenjivao.

Skupština Savezne Republike Jugoslavije potvrdila je 1992. godine *Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka* (1981), koja je time postala sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka. Polazeći od toga, Savezna Republika Jugoslavija je 1998. godine donela *Zakon o zaštiti podataka o ličnosti*[10], koji je bio usklađen sa navedenom konvencijom Saveta Evrope, ali s druge strane nije bio usklađen sa *Direktivom 95/46/EZ Evropskog parlamenta i Saveta o zaštiti građana u vezi sa obradom podataka o ličnosti i o slobodnom kretanju takvih podataka* iz 1995. godine, tako da ovaj zakon već u trenutku donošenja nije bio u punoj harmonizaciji sa postojećim evropskim standardima. Ovaj savezni zakon bio je ograničen uglavnom na materiju zaštite podataka o ličnosti, ali nije uredio njihovo prikupljanje, obradu i korišćenje, što je trebalo da bude uređeno posebnim zakonima. Ti zakoni, međutim, nikada nisu doneti.

Kao pravni sledbenik nekadašnje Savezne Republike Jugoslavije, i kasnije državne zajednice Srbija i Crna Gora, Srbija se našla u situaciji da formalno ima ali da faktički nema zakon kojim se uređuje oblast zaštite podataka o ličnosti. Osim toga, kada su prenošene nadležnosti saveznih organa na organe Srbije, nije bio određen organ u Srbiji koji bi preuzeo nadležnost za sprovođenje saveznog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti iz 1998. godine, pa se ovaj Zakon u Srbiji nije ni primenjivao. S druge strane, kao što je istaknuto, standardi sadržani u saveznom Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti iz 1998. godine nisu bili adekvatni da obezbede zahteve koji su proizilazili iz Direktive 95/46/EZ, kojima su afirmisani standardi Evropske unije u ovoj oblasti

9 Patrick Birkinshaw, *Freedom of Information – The Law, the Practice and the Ideal*, Cambridge University Press, 2010, str. 11.

10 *Zakon o zaštiti podataka o ličnosti*, Službeni list SRJ, br. 24/98, 26/98.

(posebno standardi u vezi sa ostvarivanjem efikasnosti i transparentnosti u obradi ličnih podataka nadzora nad obradom ovih podataka).

U novom Ustavu Srbije (2006)[11] posebno je naglašeno da je Srbija posvećena evropskim principima i vrednostima (čl. 1). Tokom procesa evropskih integracija, Srbija je u oktobru 2008. godine zaključila Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom i podnela zahtev za članstvo u EU u decembru 2009. godine. Tim sporazumom, između ostalog, Srbija je prihvatila obavezu da harmonizuje svoje zakonodavstvo o zaštiti podataka o ličnosti sa pravom EU i drugim relevantnim evropskim i međunarodnim standardima (čl. 8). U tom smislu, Srbija je suočena sa zadatkom pružanja delotvorne zaštite podataka o ličnosti u skladu s postojećim ustavnim i zakonskim normama, s jedne, i relevantnim evropskim i međunarodnim standardima, s druge strane.

2.2. Važeći pravni okvir zaštite podataka o ličnosti u Srbiji

Ustav Srbije garantuje zaštitu podataka o ličnosti. Da bi se ona mogla efikasno obezbediti, bilo je neophodno doneti novi zakon, koji bi na savremeni način, u skladu sa važećim standardima Evropske unije, obezbedio efikasnu zaštitu ličnih podataka. U međuvremenu, doneti su neki zakoni koji su u neposrednoj vezi sa zaštitom podataka o ličnosti (npr. Zakon o ličnoj karti, Zakon o putnim ispravama), koji, između ostalog, predviđaju korišćenje tzv. biometrijskih podataka o ličnosti u novim dokumentima.

Ustav Srbije u članu 42 jemči zaštitu podataka o ličnosti na sledeći način: *„Zajemčena je zaštita podataka o ličnosti. Prikupljanje, držanje, obrada i korišćenje podataka o ličnosti uređuju se zakonom. Zabranjena je i kažnjiva upotreba podataka o ličnosti izvan svrhe za koju su prikupljeni, u skladu sa zakonom, osim za potrebe vođenja krivičnog postupka ili zaštite bezbednosti Republike Srbije, na način predviđen zakonom. Svako ima pravo da bude obavešten o prikupljenim podacima o svojoj ličnosti, u skladu sa zakonom, i pravo na sudsku zaštitu zbog njihove zloupotrebe."*

Navedena ustavna odredba sadrži standarde zaštite podataka o ličnosti koje imaju i države članice EU. Zaštita podataka o ličnosti je značajan deo šireg prava na privatnost, što je u teoriji poznato pod nazivom „privatnost podataka". Ova materija detaljno je uređena u nekoliko međunarodnih pravnih akata, koje Srbija, zbog pridruživanja EU, treba da implementira u svoj pravni sistem.[12]

11 *Ustav Republike Srbije*, Službeni glasnik RS, br. 83/06.

12 Posebno: Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950); Evropska konvencija o zaštiti lica u pogledu automatske obrade ličnih podataka Saveta Evrope (Strazbur, 28. januar 1981) i Dodatni protokol uz Konvenciju o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka, u vezi sa nadzornim organima i prekograničnim protokom podataka (Strazbur, 2001); Konvencija o sprovođenju Šengenskog sporazuma između vlada Ekonomske unije Beneluksa, Savezne Republike Nemačke i Francuske Republike, o postupnom uklanjanju kontrole na zajedničkim granicama (14. juni 1985); Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta, o zaštiti građana u vezi sa obradom ličnih po-

Srbija je ratifikovala *Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama* (1950), koja sadrži garancije u pogledu poštovanja privatnog i porodičnog života, doma i korespondencije, u članu 8. Zatim je i u Ustav Srbije iz 2006. godine uneta izričita garancija ne samo prava na privatnost, već i na zaštitu podataka o ličnosti kao ljudskog prava (čl. 42).

Tokom procesa harmonizacije zakona o zaštiti podataka sa evropskim standardima, Srbija je ponovo 2005. godine potpisala *Konvenciju Saveta Evrope o automatskoj obradi podataka* (Strazbur, 28. januar 1981), a ratifikovala je i *Dodatni protokol uz Konvenciju* (2001).

U oblasti zaštite podataka o ličnosti, značajan korak je učinjen usvajanjem *Zakona o zaštiti podataka o ličnosti*[13] u oktobru 2008. godine, koji je stupio na snagu januara 2009. godine. Ovim zakonom (čl. 1) uređuju se uslovi za prikupljanje i obradu podataka o ličnosti, prava lica i zaštita prava lica čiji se podaci prikupljaju i obrađuju, ograničenja zaštite podataka o ličnosti, postupak pred nadležnim organom za zaštitu podataka o ličnosti, obezbeđenje podataka, evidencija, iznošenje podataka iz Republike Srbije i nadzor nad izvršavanjem ovog zakona. Zaštita podataka o ličnosti obezbeđuje se svakom fizičkom licu, bez obzira na državljanstvo i prebivalište, rasu, godine života, pol, jezik, veroispovest, političko i drugo uverenje, nacionalnu pripadnost, socijalno poreklo i status, imovinsko stanje, rođenje, obrazovanje, društveni položaj ili druga lična svojstva. Poslove zaštite podataka o ličnosti obavlja poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (poverenik), kao samostalan državni organ, nezavisan u vršenju svoje nadležnosti.

Za sprovođenje Zakona o zaštiti podataka o ličnosti doneti su sledeći podzakonski akti: *Uredba o obrascu za vođenje evidencije i načinu vođenja evidencije o obradi podataka o ličnosti; Pravilnik o načinu prethodne provere radnji obrade podataka o ličnosti i Pravilnik o obrascu legitimacije ovlašćenog lica za vršenje nadzora po Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti.*[14]

Međutim, Zakon nije u potpunosti usklađen s relevantnim standardima, posebno Direktivom 95/46/EZ o zaštiti fizičkih lica u pogledu obrade ličnih

dataka i slobodnom kretanju tih podataka (95/46/EZ, 24. oktobar 1995); Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta, u vezi sa obradom ličnih podataka i zaštitom privatnosti u elektronskom komunikacionom sektoru (2002/58/EZ, 12. juli 2002); Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta o zadržavanju generisanih ili obrađenih podataka u vezi sa obradom u javnosti raspoloživih elektronskih komunikacionih servisa ili javne komunikacione mreže i dopune (2002/58/EZ i 2006/24/EZ, 15. mart 2006); Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta u vezi sa obradom ličnih podataka i zaštitom privatnosti u telekomunikacionom sektoru (97/66/EZ, 15. decembar 1997); Okvirna odluka o zaštiti ličnih podataka koji se obrađuju u okviru policijske i pravne saradnje u krivičnim stvarima (2008/977/JHA).

13 *Zakon o zaštiti podataka o ličnosti,* Službeni glasnik RS, br. 97/08, 104/09.

14 *Uredba o obrascu za vođenje evidencije i načinu vođenja evidencije o obradi podataka o ličnosti,* Službeni glasnik RS, br. 50/09; *Pravilnik o načinu prethodne provere radnji obrade podataka o ličnosti,* Službeni glasnik RS, br. 35/09 i *Pravilnik o obrascu legitimacije ovlašćenog lica za vršenje nadzora po Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti,* Službeni glasnik RS, br. 35/09. Ministarstvo pravde priprema podzakonski akt o načinu arhiviranja i merama zaštite naročito osetljivih podataka, koji treba da donese Vlada (čl. 16 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti).

podataka i slobodnog kretanja tih podataka. U Izveštaju EU o napredovanju Srbije za 2009. godinu (§ 4.3.6)[15] navodi se da je „ostvaren određeni napredak po pitanju zaštite podataka o ličnosti [...međutim] [Zakon] nije u potpunosti usklađen s standardima EU[...]. Generalno, Srbija je umereno napredovala u oblasti zaštite podataka o ličnosti."

Drugi zakoni i propisi u Republici Srbiji uređuju oblast zaštite podataka o ličnosti, npr. propisi koji uređuju: bankarski sektor, sektor penzijsko-invalidskog i zdravstvenog osiguranja, zaštitu zdravlja, sektor bezbednosti, sektor telekomunikacija, sektor obrazovanja, sektor radnih odnosa, slobodan pristup informacijama od javnog značaja, oglašavanje i reklamiranje, arhivsku građu, tržište hartija od vrednosti i dr.

S obzirom na to da je opšti pravni okvir koji uređuje zaštitu podataka o ličnosti nastao tek krajem 2008. godine, mnogi zakoni i drugi propisi nisu usklađeni sa tim pravnim okvirom. Zbog toga treba utvrditi koji zakoni i drugi propisi uređuju materiju zaštite podataka o ličnosti i analizirati njihovu usklađenost sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti i podzakonskim aktima donetim na osnovu tog zakona.

Postoje, takođe, veoma važne oblasti u kojima još uvek nisu doneti odgovarajući propisi kojima se uređuje pitanje obrade podataka o ličnosti koje je veoma zastupljeno u tim oblastima, kao što su npr. marketing, video-nadzor, upotreba biometrijskih podataka i dr.[16]

3. Evropski standardi u oblasti zaštite podataka o ličnosti (Direktiva 95/46/EZ, Šengenska konvencija i dr.)

3.1. Direktiva 95/46/EZ Evropskog parlamenta i Saveta o zaštiti građana u vezi sa obradom ličnih podataka i slobodnom kretanju tih podataka

Direktiva 95/46/EZ Evropskog parlamenta i Saveta o zaštiti građana u vezi sa obradom ličnih podataka i slobodnom kretanju tih podataka (24. oktobar 1995) postavlja pravni okvir koji uravnotežuje visoki nivo zaštite privatnosti fizičkih lica i slobodan protok podataka o ličnosti unutar EU. Za te potrebe, Direktiva utvrđuje granice prikupljanja i rukovanja ličnim podacima tako što od država članica zahteva da ustanove jedno ili više nezavisnih nacionalnih tela koja će biti zadužena za zaštitu ovih podataka i praćenje primene zakonskih odredaba kojima se prenose odredbe Direktive.

Direktiva se primenjuje na podatke obrađene automatizovanim sredstvima i podatke sadržane u konvencionalnim papirnim dosijeima, ali se ne primenjuje na obradu podataka (čl. 3) od strane fizičkih lica tokom aktivnosti

15 Commission of The European Communities, *Serbia 2009 Progress Report*, Brussels, 14.10.2009.

16 Vidi: Y. Benkler, *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*, Yale University Press, 2006.

koje su vezane za to lice lično ili za domaćinstvo tog lica, kao i na vršenje radnji vezanih za javnu bezbednost, odbranu, nacionalnu bezbednost, krivično pravo ili ekonomsku dobrobit države.

Evropska unija je Direktivom postavila smernice koje određuju kada je obrada podataka o ličnosti „zakonita" sa pozicije prava EU i koje se posebno odnose na: kvalitet podataka (čl. 6); legitimnost obrade podataka (čl. 7); specifična ograničenja obrade osetljivih podataka (čl. 8); obradu podataka za potrebe javnih glasila ili umetničkog i književnog izražavanja, tj. u slučaju „sukoba" prava na privatnost i prava na slobodu izražavanja (čl. 9); obaveštenja koja se moraju pružiti licu na koje se podaci odnose (čl. 10–11); pravo fizičkog lica na uvid u podatke koji se odnose na to lice (čl. 12); izuzetke i ograničenja (čl. 13); pravo na prigovor (čl. 14–15); poverljivost i sigurnost obrade (čl. 16–17); obaveštavanje nadzornog tela o obradi podataka (čl. 18–19); pravo na sudsku zaštitu i pravo na naknadu štete (čl. 22–24); transfer podataka u inostranstvo (čl. 25–26).

Odredbe Direktive, s obzirom na to da se odnose na obradu podataka o ličnosti koja može dovesti do kršenja osnovnih sloboda, a posebno prava na privatnost, moraju se tumačiti u sklopu fundamentalnih ljudskih prava koja predstavljaju integralni deo opštih načela prava EU (predmet C274/99P, *Konoli protiv Komisije* [2001] ECR I–1611, paragraf 37; predmet C–465/00, *Esterajhišer Rundfunk i ostali* [2003], paragraf 68). Zbog toga Direktiva 95/46/EZ ne teži slabljenju zaštite koja je garantovana postojećim nacionalnim propisima već, nasuprot, želi da garantuje visok nivo zaštite osnovnih prava i sloboda u pogledu obrade podataka o ličnosti unutar EU (*ibid*, paragraf 70; predmet C73/07, *Satakunan Markinapersi i Satamedia* [2008] ECR I0000, paragraf 52).

3.2. Konvencija za sprovođenje Šengenskog sporazuma o postepenom ukidanju kontrole na zajedničkim granicama

Šengenski sporazum potpisalo je 1985. godine pet evropskih država – Belgija, Holandija, Luksemburg, Nemačka i Francuska (14. juni 1985). Pet godina kasnije, Sporazum je dopunjen *Konvencijom za sprovođenje Šengenskog sporazuma o postepenom ukidanju provera na zajedničkim granicama* (Šengenska konvencija). Zajedno, ta dva akta su stvorila tzv. Evropsku šengensku zonu bez unutrašnjih granica. Većina država članica EU se naknadno priključila šengenskoj zoni.

Ključni elementi Šengenske konvencije se odnose na mere kojima se stvara zajedničko područje „sigurnosti i pravde". Šengenska konvencija reguliše: ukidanje provera na unutrašnjim granicama i kretanja lica (usklađeno uređenje prelaska spoljnih granica; uređenje kretanja i boravka stranaca; azil); policijsku i pravosudnu saradnju i mere za borbu protiv prekograničnog kriminala (međusobna pomoć u krivičnim stvarima; izručivanje; prenos izvršenja krivičnih presuda; opojne droge, vatreno oružje i municija); uspostavljanje Šengenskog informacionog sistema (SIS), uključujući zaštitu podataka o ličnosti i sigurnost podataka unutar sistema; transport i kretanje roba, kao i zaštitu ličnih podataka uopšte.

Šengenski informacioni sistem je operativni sistem Šengenskog mehanizma. U pitanju je informacioni sistem koji omogućava nacionalnim organima za graničnu kontrolu i pravosudnim organima da razmenjuju podatke o licima ili stvarima. Uredba 1987/2006 Evropskog parlamenta i Saveta od 20. decembra 2006. godine o drugoj generaciji SIS uređuje raznorodne tehničke aspekte i funkcionisanje SIS, uslove za alarmiranje povodom odbijanja dozvole ulaska ili boravka stranaca, obradu podataka u vezi sa alarmiranjem, uslove za pristup podacima i njihovu zaštitu.

Šengenska konvencija sadrži odredbe koje se odnose na zaštitu podataka o ličnosti. Između ostalog, države članice moraju da usvoje propise koji obezbeđuju viši ili podjednak nivo zaštite podataka o ličnosti kao što je onaj iz Konvencije Saveta Evrope o zaštiti lica u pogledu automatske obrade podataka o ličnosti (1981).

3.3. Ostali evropski standardi u oblasti zaštite podataka o ličnosti

Osim Direktive 95/46/EZ i Šengenske konvencije, postoje i drugi evropski dokumenti o kojima Srbija mora da vodi računa prilikom harmonizacije svog zakonodavstva sa evropskim standardima kada je u pitanju zaštita podataka o ličnosti.

Tako, *Direktiva 2002/58/EZ o privatnosti i elektronskim komunikacijama* (12. juli 2002), između ostalog, reguliše pitanja poverljivosti komunikacija (države članice moraju naročito da zabrane prisluškivanje i beleženje saobraćaja fizičkih lica bez saglasnosti korisnika, čl. 5); čuvanje podataka (države članice moraju omogućiti prekid zaštite podataka samo u slučaju krivičnih istraga ili da bi zaštitile nacionalnu bezbednost, odbranu ili javni mir, odnosno ako predstavljaju „neophodnu, adekvatnu i srazmernu meru u demokratskom društvu", čl. 6); javnih imenika (građani EU će morati da daju saglasnost da bi njihovi fiksni ili mobilni telefonski brojevi, i-mejl adrese i poštanske adrese bile vidljive u javnim imenicima, čl. 12) i dr.

Direktiva 2006/24/EZ o čuvanju podataka nastalih ili obrađenih u vezi s pružanjem javno dostupnih elektronskih komunikacionih usluga ili usluga javnih komunikacionih mreža (15. mart 2006) teži usklađivanju propisa država članica o dužnostima provajdera elektronskih komunikacionih usluga u vezi sa čuvanjem podataka. Cilj je garantovanje dostupnosti podataka za potrebe istraga, otkrivanja i gonjenja učinilaca različitih kažnjivih dela.

4. Harmonizacija propisa u oblasti zaštite podataka o ličnosti Srbije sa evropskim standardima

Pitanje harmonizacije domaćih propisa u oblasti zaštite podataka o ličnosti sa standardima EU posebno je istaknuto u *Strategiji zaštite podataka o ličnosti*[17], koju je, sredinom 2010. godine, usvojila Vlada Srbije. Kako se ističe u *Strategiji*, Srbiji predstoji značajan zadatak da sa obezbeđivanjem ostvarivanja

17 Vlada Republike Srbije, *Strategija zaštite podataka o ličnosti*, Beograd, 16. avgust 2010.

efikasne zaštite podataka o ličnosti na osnovu postojećeg ustavnog i zakonskog okvira, istovremeno taj okvir i dalje razvija i usaglašava sa navedenim međunarodnim dokumentima. To podrazumeva dalje usklađivanje domaćeg pravnog sistema zaštite podataka o ličnosti, kao i donošenje novih propisa u toj oblasti, kako bi se: a) obezbedilo ostvarivanje zagarantovanog prava i slobode na zaštitu podataka o ličnosti u skladu sa članom 42 Ustava Srbije; b) unapredio pravni sistem Republike Srbije, posebno novi pravni okvir zaštite podataka o ličnosti; c) izvršile obaveze koje proizilaze iz potpisanog Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju; d) uskladilo domaće zakonodavstvo sa propisima EU i obezbedili uslovi za ostvarivanje obaveza koje proizilaze iz članstva Srbije u Savetu Evrope.

U *Strategiji* se takođe navodi da su neophodne izmene i dopune *Zakona o zaštiti podataka o ličnosti*, kako bi se uskladio sa propisima EU i obezbedilo: a) usklađivanje zaštite podataka o ličnosti sa odredbama Direktive 95/46/EZ, koje je uslovljeno razvojem novije sudske prakse Suda evropskih zajednica u Luksemburgu i prava zaštite podataka o ličnosti u državama članicama EU, kao i praksom Evropskog suda za zaštitu ljudskih prava u Strazburu; b) nesmetano funkcionisanje i obezbeđivanje nezavisnosti nadzornog organa u skladu sa evropskim standardima; c) veće ostvarivanje prava građana Srbije na zaštitu podataka o ličnosti i veća odgovornost lica koja vode zbirke podataka o ličnosti u javnom i privatnom sektoru, radi zakonite obrade podataka o ličnosti; d) dosledna primena načela zakonitosti i srazmernosti u obradi i zaštiti ličnih podataka.

Konačno, u *Strategiji* se ističe neophodnost usklađivanja zakonskih i podzakonskih propisa iz drugih oblasti sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, te da je, radi efikasnije i kvalitetnije zaštite podataka o ličnosti, neophodno utvrditi mere kojima se sprečava javno objavljivanje podataka iz privatnog života lica i prosleđivanje tih podataka drugim subjektima izvan svrhe utvrđene zakonom. U skladu sa tim, izuzetno je značajno utvrditi i kriterijume bezbednosti podataka da bi oni odgovarali stvarnom stanju, kao i utvrditi koji se zakoni i podzakonski propisi u pravnom sistemu Srbije odnose na obradu podataka o ličnosti, da bi se oni uskladili sa sistemskim rešenjima. Ti propisi moraju biti primenjivi od onih subjekata čiji se poslovi ovim propisima uređuju. U tom smislu, *Strategija* određuje sledeće mere: a) utvrditi koji zakoni uređuju pojedina pitanja koja se odnose na zaštitu podataka o ličnosti i izvršiti analizu njihove usklađenosti sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti; b) pripremiti predloge izmena i dopuna ovih zakona i obezbediti njihovo usvajanje; c) analizirati izmene i dopune podzakonskih propisa koji se odnose na obradu podataka o ličnosti kako bi se usaglasili sa opštim propisima koji uređuju zaštitu podataka o ličnosti; d) u pripremi i donošenju novih zakona i drugih propisa koji uređuju pojedine oblasti, a kojima se uspostavljaju nove zbirke podataka o ličnosti ili na drugi način uređuje obrada podataka o ličnosti, obezbediti doslednu primenu opštih principa utvrđenih Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, međunarodnim dokumentima i standardima država članica EU, a u saradnji sa poverenikom za zaštitu podataka o ličnosti.

5. Poverenik za zaštitu podataka o ličnosti

Prema Zakonu (čl. 59), poverenik za informacije od javnog značaja ustanovljen Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja (Službeni glasnik RS, br. 120/04 i 54/07) nastavlja sa radom pod nazivom poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Imajući to u vidu, poverenik vrši dvojnu ulogu pošto postupa i kao nosilac sistema zaštite ličnih podataka i kao nadzorno telo za obezbeđenje pristupa podacima o aktivnostim javnih organa prema nacionalnim propisima o pristupu informacijama. Ova dvojna uloga poverenika postoji u Nemačkoj, Mađarskoj, Sloveniji i Velikoj Britaniji. Među državama članicama EU ne postoji konsenzus o tome da li je takva dvojna uloga nadzornih tela najadekvatniji način garantovanja interesa koji se štite zakonima o zaštiti podataka o ličnosti, s jedne strane, odnosno pristupu informacijama od javnog značaja, s druge. U tom smislu, nema indikacija da je dvojna uloga poverenika inkompatibilna sa bilo kojim relevantnim evropskim ili međunarodnim standardom (npr. u smislu člana 28 Direktive 95/46/EZ). Može se reći da dvojna uloga čak donosi određene koristi jer ojačava poverenikovo shvatanje osetljivog balansa suprotstavljenih interesa zaštite privatnosti i poštovanja slobode izražavanja i obaveštavanja. Osim toga, dodatna je korist finansijska ušteda koju ostvaruju poreski obveznici u Srbiji tako što imaju jedinstveni organ za praćenje privatnosti i zaštite ličnih podataka. Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja (član 32) garantuje potpunu nezavisnost poverenika kojeg imenuje Narodna skupština i kojoj je isključivo odgovoran.

Kako se navodi u Izveštaju poverenika za 2009. godinu: „Gruba procena je da se nekoliko stotina hiljada (oko 350.000) subjekata javnog i privatnog sektora bavi obradom podataka o ličnosti. Većina od ovih subjekata, naročito organa vlasti, ima po nekoliko zbirki ili baza podataka o ličnosti, pa ako se pođe od toga da svaki ima najmanje tri zbirke, ukupan broj evidencija se procenjuje na preko milion. Radi se dakle o brojnim evidencijama državnih službi, vojske, policije, ustanova penzijskog i zdravstvenih osiguranja, obrazovanja, bankarskog sistema i kreditnih biroa, ustanova socijalne zaštite, komunalnih službi, udruženja, pa do brojnih kadrovskih službi poslodavaca, i dr. Za mnoge od tih obrada podataka ne postoji izričit zakonski osnov, odnosno saglasnost lica, ili zakonom nije uređena svrha i obim podataka koji se obrađuju, vremensko trajanja i dr. I što je najopasnije, u mnogim od ovih slučajeva se radi o obradi naročito osetljivih podataka, kao što su medicinski podaci o lečenju, o socijalnom statusu i dr. (...) Rizici nezakonite obrade podataka povećani su korišćenjem biometrijskih podataka o ličnosti, tendencijom stalnog rasta upotrebe uređaja za videonadzor, odnosno kamera na javnim mestima, trgovinskim centrima, poslovnim i stambenim objektima, kao drugih savremenih sredstava tehnike, elektronskih komunikacija i dr. Sasvim je izvesno da u savremenim uslovima življenja, pravo na zaštitu podataka kao deo jednog od osnovnih ljudskih prava – prava na privatnost, postaje sve ugroženije. Razvojem nauke i tehnologije, posebno razvojem savremenih komunikacija, uvođenjem novih informacionih sistema i stvaranjem velikih banaka podataka

u svim oblastima, uz nesporno korisne efekte, stvaraju se i pretpostavke za nove oblike ugrožavanja ljudske privatnosti odnosno zloupotrebe podataka o ličnosti. Informacije na osnovu kojih se utvrđuje ili se može utvrditi identitet određene osobe mogu biti zloupotrebljene za nadziranje i usmeravanje njenog ponašanja i navika, za trgovinu i razmenu baza podataka o pojedincima na tržištu, za krađu identiteta, za pokušaje realizacije totalitarnih koncepata kontrole društva, kao i razne druge oblike zloupotreba. Neki od slučajeva navedenih u okviru aktivnosti Poverenika u ovom izveštaju, u kojima je Poverenik bio prinuđen da javno reaguje zbog grubog kršenja prava na zaštitu podataka, samo su kap u moru mogućih rizika i stvarnog kršenja ovog prava."

Kako se ističe u Strategiji: „Poseban problem predstavlja to što Poverenik ne učestvuje u postupku predlaganja i donošenja propisa kojima se uspostavljaju nove zbirke podataka ili uvode nove informacione tehnologije. Pošto ne postoji obaveza pribavljanja mišljenja Poverenika, taj organ je mogao da reaguje tek posle donošenja propisa, što stvara sistemske probleme u usklađivanju regulative u oblasti zaštite podataka o ličnosti, sa Zakonom o zaštiti podatka o ličnosti, međunarodnim dokumentima, kao i praksom Evropskog suda za zaštitu ljudskih prava u Strazburu. Inače, potreba da Poverenik učestvuje u postupku donošenja propisa kojima se uređuju određena pitanja prava na zaštitu podataka o ličnosti, kroz davanje mišljenja, jasno proizilazi iz člana 44 stav 1 tačka 7 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti i članova 20 i 28 Direktive 95/46/EZ."

6. Umesto zaključka

Zaštita podataka o ličnosti je jedna od oblasti društvenog života i pravne regulacije koja se najbrže razvija. Taj razvoj je uticao i na brojne druge sektore, kako javne, tako i privatne, strane i domaće. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti Srbije iz 2008. godine sadrži prilično podrobne i iscrpne definicije raznih uslova za obradu podataka, od kojih mnogi počivaju na pravu EU (posebno Direktivi 95/46/EZ) i drugim odgovarajućim standardima (čl. 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Konvencija Saveta Evrope broj 108 o zaštiti podataka itd.). Regulacija koju je uspostavio Zakon u najvećoj meri je po svojoj sadržini uporediva sa predmetom i obimom zaštite, kao i sa propisima o zaštiti podataka o ličnosti u pojedinim državama članicama EU (npr. Irska, Litvanija, Slovenija, Velika Britanija i dr.). Što je još važnije, Zakon je uspostavio nadzorni mehanizam koji dobro funkcioniše – poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, koji u praksi postupa sa zadovoljavajućim nivoom nezavisnosti i delotvornosti. Istovremeno, pojedine strukturne, koncepcijske i formalne nedoslednosti nameću potrebu izmena i dopuna Zakona kako bi se u određenim oblastima, u potpunosti bio uskađen sa pomenutim evropskim standardima, posebno sa Direktivom 95/46/EZ.

Pitanje je politike zakonodavca da li će za srpski Zakon o zaštiti podataka o ličnosti odabrati opciju tzv. krovnog zakona (npr. Litvanija i Slovenija) ili opciju „osnovnog zakona" koji se ne bavi specifičnim sektorskim problemima i uglavnom se razrađuje podzakonskim aktima i priručnicima (npr. Irska, Velika Britanija). Dok je ovaj drugi regulatorni pristup bolji za promovisanje svrsishodnog razumevanja zakonskih obaveza od strane rukovalaca podacima, dotle je „krovni zakon" delotvorniji za povećanje jasnoće i predvidljivosti važećih pravila. U svetlu sve većeg korišćenja podataka od raznih javnih i privatnih entiteta u sve digitalizovanijem svetu, održivi argumenti se mogu pružiti u korist detaljnijeg međuresornog zakonskog uređenja zaštite podataka.

Imajući u vidu da obim mogućih amandmanskih intervencija u Zakon o zaštiti podataka o ličnosti (tj. neposredni amandmani na postojeće odredbe tog zakona, kao i posebni amandmani na sektorske zakone) može učiniti tekst zakona nepogodnim za čitanje, trebalo bi razmotriti primenu tehnike tzv. prečišćenog teksta" ovog zakona. S druge strane, razlozi racionalnosti, efikasnosti i ekonomičnosti navode na ideju da je umesto prečišćavanja teksta zakona po usvajanju njegovih izmena i dopuna možda bolje usvojiti potpuno novi tekst Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

U svakom slučaju, radi harmonizacije zakonodavnog okvira Srbije u odnosu na evropske standarde u ovoj oblasti (posebno Direktivom 95/46/EZ i Šengenskom konvencijom), treba posebno voditi računa o tome da taj zakon jasno definiše odnos „javnog" interesa, s jedne strane, i interesa pojedinca, s druge, kao i jasno formulisati kategorije kao što su „podatak", „lice na koje se podaci odnose", „podaci o ličnosti", „osetljivi podaci" i sl. Takođe, postojeći zakonski okvir zaštite podataka o ličnosti treba da bude određeniji i dopunjen novim odredbama koji će obezbediti osnovne regulatorne smernice u „posebno osetljivim oblastima zaštite ličnih podataka", kao što su: nacionalna bezbednost, odbrana, krivično pravosuđe; medicinski podaci; mediji, umetničko i književno izražavanje; telekomunikacije i internet; biometrija; video-nadzor; bankarstvo i finansijski podaci; politički izbori; tzv. direktni marketing; elektronski dokumenti i elektronski potpis; privredna društva za fizičko-tehničku zaštitu i privatni detektivi i dr.

Stevan Lilić, LL.M., Ph.D.
Professor of Law, University of Belgrade Faculty of Law

ASSULT ON PRIVACY

THE HARMONISATION OF SERBIAN LEGISLATION ON PERSONAL DATA PROTECTION WITH EUROPEAN STANDARDS (DIRECTIVE 95/46/EC)

Summary

Personal data protection is one of the areas of social life and legal regulation that is developiong most radipdly. The issues concerning personal data protection may be addressed from the functinal aspect, such as: limitation in the use of a certain type of data (e.g. medical reccords, ability assessment); the

obligation of rendering information by nongovernameent (private) organizations (e.g. banks, hospitals) to governnament agencies (e.g. ministry of finance, health service); informing the citizens on the personal data collected and its use, etc. At the same time, issues concerning personal data protection may be addressed from the organiyational aspect, such as: status and competences of special agencies (e.g. national commission, commissioner, registrar) entrusted with implementing personal data legislation and other measures of data protection; technical standards in administrating computer centers; qualification of the staff, etc. Bearing in mind the higher level of threat to personal data due to computerized information systems, the article deals with European standards in this field (particularly EC Directive 95/46/EC and the Schengen Convention), and gives a critical analzsis of the harmoniyation of the Serbian national legislation in personal data protection with EU standards.

Key words: *Personal Data Protection. – Directive 95/46/EC. – Schengen Convention.*

*Prof. dr Marija DRAŠKIĆ**

USKLAĐENOST PROPISA SRBIJE SA KONVENCIJOM SAVETA EVROPE O LJUDSKIM PRAVIMA I BIOMEDICINI: PRAVO NA SAMOODLUČIVANJE DETETA PRILIKOM PREDUZIMANJA MEDICINSKIH INTERVENCIJA

Apstrakt

Koncept prava pacijenata u oblasti medicinskog prava vladajući je danas u gotovo svim evropskim zemljama. Isto je stanovište i Konvencije Saveta Evrope o ljudskim pravima i biomedicini, koja je najvažniji međunarodni ugovor o ljudskim pravima u ovoj oblasti. Takav pristup omogućava zaštitu prava na samoodređenje svakog pacijenata, što znači da pacijent, u krajnjoj liniji, ima pravo i da odbije ili prekine svaku medicinsku intervenciju, pod uslovom da je prethodno dobio potpuno obaveštenje o svim posledicama takve odluke. Ako je pacijent nesposoban da izrazi svoju volju, a medicinska intervencija je hitno potrebna, saglasnost pacijenta se može i pretpostaviti. Kada je pacijent dete, saglasnost za preduzimanje medicinske intervencije daje njegov zakonski zastupnik. No, i u tom slučaju, roditelji kao zakonski zastupnici deteta dužni su da poštuju razvojne sposobnosti deteta te da mišljenju deteta poklone dužnu pažnju u skladu sa njegovim godinama i zrelošću, posebno u onim pitanjima koja se tiču života i zdravlja deteta. Taj princip stoga podrazumeva, najpre, procenu detetovih sposobnosti da jasno razume prirodu i posledice svakog predloženog tretmana i donese odgovarajuću odluku.

Ključne reči: *Prava pacijenata. – Prava deteta. – Medicinska intervencija.*

1. Prava pacijenata: kraj paternalističkog koncepta medicine

Interesovanje za prava pacijenata pojavilo se u Sjedinjenim Američkim Državama pre više od trideset godina i od tada neprekidno raste.[1] Štaviše, ideja o pravima pacijenata privukla je izuzetnu pažnju, kako na nacionalnom,

* Dr Marija Draškić, redovni profesor Pravnog fakulteta u Beogradu. Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta *Pravni kapacitet Srbije za evropske integracije* Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu koje podržava Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

1 Prvi dokument koji izričito pominje prava pacijenata bila je Povelja o pravima pacijenta (*Patient's Bill of Rights*) koju je usvojila Američka bolnička asocijacija u februaru 1973. godine.